
La revolució obrera: Barcelona, 19 de juliol de 1936

Sònia Garangou i Tarrés¹

Agustí Centelles, Carlos Pérez de Rozas, Josep Brangulí, així com també alguns reporters internacionals que havien estat enviats a Barcelona per immortalitzar l'Olimpíada Popular, ens van deixar algunes de les imatges que van esdevenir icòniques i que encara avui simbolitzen la revolució obrera que va començar el 19 de juliol de 1936 a Barcelona. S'hi veuen guàrdies d'assalt sense jaqueta disparant recolzats sobre cavalls morts, obrers arrencant llambordes per preparar barricades i líders anarquistes, com Joan Garcia i Oliver i Bonaventura Durruti, o obrers anònims, amb els fusells i els punys alçats avançant pels carrers de Barcelona després d'haver derrotat als colpistes. Des de la portada de *La Vanguardia* a la de la revista nord-americana *Newsweek*, que l'1 d'agost de 1936 publicava en portada una d'aquestes imatges amb el títol «Spanish Barricade», diaris de tot el món van mostrar com a Barcelona s'havia aconseguit aturar un cop d'estat feixista i s'iniciava un procés revolucionari. Però com es va arribar a aquest instant dels punys alçats i les barricades captat per les càmeres? Com va ser possible aturar un alçament militar que feia mesos que es preparava? Quin va ser el paper en els esdeveniments de les organitzacions obreres que van aconseguir el control de la ciutat? I, el més important, per què es va iniciar com a conseqüència d'aquells fets una revolució?

Per contestar totes aquestes preguntes, cal retrocedir uns anys enrere i situar-nos en el mes de setembre de l'any 1923, quan Miguel Primo de Rivera va encapçalar un cop d'estat que va rebre el vistiplau dels poders econòmics de l'Estat i, com assenyala Termes,² el consentiment tàcit del rei Alfons XIII. Un dels objectius de la nova dictadura, a banda de solucionar el problema de la guerra al Marroc, va ser el de posar fi a la guerra social que s'havia viscut a Catalunya durant els anys del pistolisme. Malgrat que alguns diaris anarquistes o revistes culturals llibertàries van continuar publicant-se i el règim va tolerar algunes activitats de caire cultural als ateneus, la CNT va quedar legalment dissolta, els seus locals clausurats i molts dels seus militants van acabar a l'exili o a la presó. El desgast que havien suposat per al sindicat els darrers anys de lluita aferrissada contra el sistema establert va fer inviable l'articulació d'una resistència contra el cop d'estat de Primo de Rivera, però la repressió del dictador tampoc va aconseguir erradicar la CNT tal com es pretenia. Des de la clandestinitat, a

1. Historiadora

2. Josep TERMES, *Història del moviment anarquista a Espanya (1870-1980)*, Barcelona, L'Avenç, 2011, pàg. 359.

l'interior i a l'exili, els anarcosindicalistes van continuar l'activitat orgànica celebrant reunions i plens, i a més van organitzar i participar en conspiracions per enderrocar la dictadura en col·laboració amb les formacions republicanes. L'any 1924, dos delegats de l'organització es van entrevistar amb Francesc Macià a París, on el darrer els va proposar participar en un complot revolucionari. El ple de regionals de la CNT convocat el juliol d'aquell mateix any va aprovar aquesta via, que va anar acompanyada d'altres accions dels cenetistes. El 7 de novembre de 1924, per exemple, 40 militants de l'organització van entrar a Vera de Bida-soa des de França, on els va sorprendre la Guàrdia Civil en una emboscada, mentre el mateix dia un altre grup intentava atacar la caserna de les Drassanes. El maig del 1925, la CNT va proporcionar els explosius que van utilitzar membres d'Estat Català per atemptar contra el rei als túnels del Garraf, i l'any 1926 els anarquistes intentaven altra vegada atemptar contra Alfons XIII a París. Aquell mateix any la CNT també es va coordinar amb Macià per dur a terme accions paral·leles durant la invasió a Prats de Molló, que finalment no es va produir per la intervenció de les autoritats espanyoles i franceses.³

Aquells anys de clandestinitat i repressió també va néixer la Federació Anarquista Ibèrica (FAI), que es va fundar durant una conferència de grups anarquistes reunits en secret a València entre el 24 i el 25 de juliol de 1927.⁴ L'organització coordinava els diferents grups d'afinitat que existien a tot l'Estat i que s'agrupaven, com destaquen Ucelay da-Cal i Susanna Tavera, per coneixença, interessos, objectius comuns...⁵ Des de l'inici es va convertir en la garant de l'ortodòxia anarquista i la seva pertinença a comitès conjunts amb la CNT la van situar, a principis dels anys trenta, en l'epicentre del debat de l'estratègia que havia de seguir l'anarcosindicalisme, que acabaria provocant el trencament de la CNT. Durant la dictadura, però, les diferents visions del camí que calia seguir semblaven ajornades i els cenetistes van continuar les seves relacions amb les forces republicanes.

L'any 1930, Alfons XIII, davant del poc suport que tenia la dictadura i el final d'un cicle de certa bonança econòmica, va propiciar la sortida del poder de Miguel Primo de Rivera, que va ser substituït pel general Dámaso Berenguer. Es pretenia tornar al sistema d'eleccions amb la transició d'una «dictablanda» que havia d'organitzar aquest procés. L'oposició republicana, però, era cada vegada més activa i la CNT, malgrat el desacord de la FAI, en els plens de regionals d'entre març i abril del 1930 va aprovar un manifest a favor d'un nou règim que permetés a l'organització tornar a ser legal i va advocar per ser solidària «circumstancialment» amb les forces republicanes. El mes de maig d'aquell any, la CNT tornaria a la legalitat i entre l'estiu i la tardor va organitzar una de les primeres lluites importants en el sector de la construcció, que començava a patir els efectes de la crisi mundial.⁶ El mes d'agost s'havia tornat a publicar

3. TERMES, *Història del moviment anarquista a Espanya (1870-1980)*, pàg. 362-364.

4. Juan GÓMEZ CASAS, *Historia de la FAI. Aproximación a la historia de la organización específica del anarquismo y sus antecedentes de la Alianza de la Democracia Socialista*, Bilbao, Ed. Zero, 1977.

5. ENRIC UCELAY DA-CAL i SUSANNA TAVERA, «Grupos de afinidad, disciplina bélica y periodismo libertario, 1936-1938», *Historia Contemporánea*, 9 (1993).

6. Eulàlia VEGA, *Entre revolució i reforma. La CNT a Catalunya (1930-1936)*, Lleida, Pagès Editors, 2004.

Solidaridad Obrera sota la direcció de Joan Peiró i el mes d'octubre la CNT va enviar dos observadors al pacte de Sant Sebastià. Durant els mesos anteriors a la proclamació de la República, els cenetistes van continuar col·laborant en diverses conspiracions i intents d'aixecaments revolucionaris. No es va arribar a cap pacte concret amb els partits republicans, ja que en el ple de regionals celebrat al novembre es va manifestar l'oposició d'alguns sectors a col·laborar amb forces polítiques, mentre que una part important defensava la necessitat de posar fi a la dictadura. Finalment, la fórmula escollida per no utilitzar la paraula *pacte* va ser, com assenyala Termes citant Pou i Magrinyà, la d'establir «una intel·ligència amb els republicans» que s'allargaria fins a la proclamació de la República el 14 d'abril de 1931.⁷

Els primers dies de la República, el comitè que preparava la constitució del nou govern de Catalunya va demanar a la CNT si en volia formar part. El sindicat va rebutjar la proposta, però els contactes van continuar com a mínim durant les primeres setmanes. Com destaca Eulàlia Vega, els anarcosindicalistes en aquells primers moments no es van enfrontar amb les noves autoritats, però la lentitud amb què es van encetar les transformacions promeses pels republicans i l'actitud del nou govern davant els conflictes obrers, que van començar a proliferar com a conseqüència de la crisi econòmica, van fer créixer dins la CNT el sector partidari de trencar qualsevol mena de relació amb les forces polítiques i iniciar un cicle d'insurreccions revolucionàries.⁸ Enfront d'aquesta postura es van posicionar alguns pesos pesants de l'anarcosindicalisme, com Joan Peiró o Àngel Pestaña, en aquell moment president del comitè nacional, que amb altres cenetistes van publicar l'agost del 1931 el manifest dels Trenta.⁹ En aquest document exposaven que la revolució no podia ser obra d'una minoria que s'insurreccionés utilitzant la violència i van evidenciar l'enfrontament que hi havia dins l'organització entre l'anomenat sector *faista* i els trentistes. El context del moment no va afavorir l'opció trentista ja que la crisi econòmica va fer que augmentessin els conflictes laborals –l'any 1931 hi va haver 41 vagues a Barcelona– i el govern va reprimir les manifestacions i protestes a més d'aprovar, l'octubre de 1933, la Llei de Defensa de la República que permetia suspendre reunions, manifestacions, mítings i clausurar locals que es consideressin enemics de la República.¹⁰

El conflicte trentista va afectar de ple el Comitè Regional de la CNT de Catalunya, que en aquell moment era la força sindical més important del territori amb prop de 291.000 afiliats. Durant els anys trenta, els obrers industrials suposaven un 59,8% del total de treballadors catalans, una xifra que augmentava a Barcelona, on entre el 1930 i el 1936 la població va passar de 533.000 a 1.062.157 habitants. La capital catalana era un focus d'atracció per a l'emigració interna,

7. TERMES, *Història del moviment anarquista a Espanya (1870-1980)*, pàg. 384.

8. VEGA, *Entre revolució i reforma. La CNT a Catalunya (1930-1936)*.

9. També van signar el manifest: Sebastià Clara, Ricard Fornells i Agustí Gibanel, membres de la redacció de *Solidaridad Obrera*; Pere Massoni, administrador del mateix diari; Francesc Arín, president del sindicat del transport; Joaquín Cortés, membre de la junta del sindicat del tèxtil, a més d'altres dirigents de comarques. El trencament va acabar provocant que algunes federacions locals, com la de Sabadell, marxessin i formessin els anomenats Sindicats d'Oposició, que no es van tornar a reintegrar a la CNT fins el Congrés de Saragossa el maig del 1936. Àngel Pestaña va fundar el 1934 el Partit Sindicalista, que es va presentar a les eleccions de febrer del 1936. Vegeu: VEGA, *Entre revolució i reforma. La CNT a Catalunya (1930-1936)*.

10. CHRIS EALHMAN, *La lucha por Barcelona. Clase, cultura y conflicto 1898-1937*. Madrid, Alianza Editorial, 2005.

que arribava de comarques, i per a persones de la resta de l'Estat que volien buscar feina a les fàbriques. L'any 1936 Barcelona va arribar a concentrar un 36,39% de la població de Catalunya, sense comptar la població de pobles propers com l'Hospitalet, Badalona o Santa Coloma de Gramenet, que també havien crescut molt durant els darrers anys, motiu pel qual el Barcelonès es va convertir en la zona on es concentraven més proletaris.¹¹ Entre l'any 1931 i el 1932 aquesta nombrosa població obrera vivia una gran frustració. El treball infantil era habitual, els salaris eren cada cop més baixos i molts obrers tenien una situació més precària després de la segona revolució industrial, que gairebé havia igualat els obrers qualificats amb els que no ho eren. En el cas concret de Barcelona, les males condicions de vida havien empitjorat a partir dels anys vint per la pujada incontrolada dels lloguers, que van arribar a augmentar un 150%, motiu pel qual es va multiplicar el nombre de desnonaments, els pisos compartits per diverses famílies, el barraquisme —que havia començat a la platja del Poblenou i s'estenia a Montjuïc— o la saturació de barris com el Raval, on la densitat de població era fins a deu vegades superior a la resta de barris.¹² En altres barris proletaris com la Barceloneta, el Poblenou, Sants o el Poble-sec la situació tampoc era gaire millor i la CNT es va convertir en l'eina de sociabilitat, amb una potent xarxa d'ateneus i escoles racionalistes, i de lluita no només per temes laborals sinó també pels que tenien a veure amb la vida quotidiana. Per exemple, amb el suport de l'organització, es va organitzar el Sindicat d'Inquilins i la vaga de lloguers. Amb una crisi econòmica mundial que en aquell moment sacsejava tots els països europeus, era molt difícil que el Govern republicà pogués millorar la situació dels treballadors malgrat les noves lleis que els afavorien amb la limitació de les jornades, les vacances i altres mesures de protecció. Molts obrers no volien posposar més la revolució que havia de posar fi al sistema que veien culpable de la seva precarietat ni volien escoltar opcions més moderades. La creació dels «quadres de defensa confederal» entre finals d'abril i principis de maig del 1931¹³ serien la base per acabar d'enfortir el sector faista que, a principis del 1932, ja havia desplaçat de la majoria de càrrecs importants dins la CNT els partidaris del trentisme.

Els «quadres de defensa confederal» solien estar formats per grups de deu persones que es coordinaven mitjançant un comitè de defensa local. Un dels més efectius va ser el de Barcelona que estava format per alguns dels militants més destacats del sector faista, com Arurelio Fernández, Gregorio Jover, Bonaventura Durruti, Ricardo Sanz o Joan Garcia i Oliver.¹⁴ Aquest últim a la seva autobiografia explicava amb molta claredat quina havia de ser l'estratègia que calia seguir en aquells moments: «Me había trazado una línea a seguir dentro de la Organización: considerar a la República recién instaurada como una entidad burguesa que debía ser superada por el comunismo libertario, y para cuyo logro se imponía hacer imposible su estabilización y consolidación, mediante una ac-

11. Pere GABRIEL, *Classe obrera i sindicats a Catalunya, 1903-1920*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1981.

12. EALHMAN, *La lucha por Barcelona. Clase, cultura y conflicto 1898-1937*.

13. Es va proposar la seva creació en el Ple de Regionals de la CNT del 23 d'abril d'aquell any i a la Conferència Regional de Sindicats de Catalunya del 30 d'abril a l'1 de maig de 1931.

14. VEGA, *Entre revolució i reforma. La CNT a Catalunya (1930-1936)*.

ción insurreccional pendular». ¹⁵ Els encarregats de liderar aquestes accions van ser els «quadres de defensa» que practicaven el que, en terminologia de l'època, es va conèixer com a *gimnàstica revolucionària*. Segons l'estudi d'Elhman, ¹⁶ els participants en aquesta estructura organitzativa en el cas de Barcelona van ser com a molt 500 del total d'obrers que en aquell moment hi havia a la ciutat, la majoria obrers joves, no qualificats, solters i amb un fort compromís revolucionari. A la resta del territori es va repetir aquest esquema organitzatiu, fet que va configurar una infraestructura revolucionària que va fer possible els aixecaments anarquistes que es van produir durant la Segona República.

La primera insurrecció important es va iniciar el mes de gener de 1932 a Fígols, des d'on es va estendre a pobles com Sallent, Navarcles, Balsareny, Cardona o Súria. Invocant la Llei de defensa de la República, Azaña va enviar tropes per sufocar la revolta entre el 23 i el 24 de gener. El balanç de detinguts va ser de 150, dels quals 104 van ser deportats a Villa Cisneros i Río de Oro. Es va aprofitar la situació per empresonar també figures importants de l'anarquisme com ara Bonaventura Durruti o Francisco Ascaso, així com per sotmetre la comarca a una repressió econòmica important amb l'acomiadament de la majoria dels miners protagonistes de la insurrecció. Les mesures repressives van carregar el sector faista de raons per continuar assenyalant el Govern republicà com a enemic de la classe obrera, que seguia patint els embats d'una crisi econòmica que semblava no tenir fi i que augmentava sense parar el número d'aturats. A principis de gener del 1933, els «comitès de defensa» van iniciar una segona onada d'aixecaments que aquesta vegada s'estendria a tot l'Estat. A Barcelona hi va haver enfrontaments a tota la ciutat i es van aixecar barricades al barri del Clot i a pobles propers com Sant Adrià de Besòs. ¹⁷ També es van registrar incidents a Madrid, Granada i potser els més coneguts a Casas Viejas, on la intervenció de la Guàrdia Civil i els guàrdies d'assalt va acabar amb la mort de sis persones que s'havien atrinxerat a una de les cases del poble. La coalició republicanosocialista, molt debilitada, es va desfer després d'aquest episodi, i al mes de novembre es van convocar eleccions generals. La possibilitat que guanyessin els partits de dreta i que la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes (CEDA) pogués irrompre al Congrés va fer que la CNT planifiqués un aixecament de totes les regionals. Es va crear un comitè revolucionari i es va acordar que fos la regional d'Aragó la primera a iniciar la insurrecció. L'empresonament del comitè revolucionari i la clausura de *Solidaridad Obrera* van frenar el moviment, malgrat que en algunes ciutats, com Madrid, Saragossa, València o Barcelona, es van produir intercanvis de trets i alguns atemptats, sobretot entre els dies 8 i 9 de desembre. Durant la campanya electoral i el dia de les eleccions, sobretot a Barcelona, els grups d'acció també van practicar el denominat *abstencionisme actiu* amb la intervenció de mítings, aldarulls, trencament d'urnes. ¹⁸

15. Juan GARCÍA OLIVER, *El eco de los pasos*. París, Ediciones de Ruedo Ibérico, 1978.

16. EALHMAN, *La lucha por Barcelona. Clase, cultura y conflicto 1898-1937*.

17. Alejandro ANDREASSI, *Libertad también se escribe en minúscula. Anarcosindicalismo en Sant Adrià de Besòs, 1925-1939*, Barcelona, Hacer Editorial, 1996.

18. Roberto VILLA, «La CNT contra la República: la insurrección revolucionaria de diciembre de 1933», *Historia y Política*, 25 (2011).

Després de la victòria dels partits de dreta i centredreta, els «comitès de defensa» van continuar actuant, tot i que es va començar a replantejar si l'estratègia insurreccional havia tingut els resultats que s'esperaven. Com assenyalen alguns autors, malgrat l'esforç de la «gimnàstica revolucionària», les seves accions no havien implicat la majoria dels afiliats cenetistes i algunes veus dins l'anarquisme començaven a demanar un canvi de tàctica.¹⁹ El nomenament de Josep Dencàs com a conseller de Governació i de Miquel Badia com a cap de la policia a partir del mes de juny del 1934 van complicar encara més les accions dels grups anarquistes, ja que van augmentar les detencions i la persecució contra militants sospitosos.²⁰ En el ple de la Federació Local de Grups Anarquistes que es va celebrar l'estiu del 1935, es va decidir deixar de banda les expropiacions, i les accions dels «comitès de defensa» van disminuir. En aquells moments s'estava gestant la reunificació amb els sectors trentistes, que s'acabarien reincorporant a la CNT en el Congrés de Saragossa celebrat el maig del 1936. Feia pocs mesos que els partits d'esquerra havien recuperat el poder després de les eleccions de febrer guanyades pel Front Popular. En aquests comicis, la posició tradicional de la CNT de fomentar l'abstencionisme actiu havia estat substituïda per les consignes de donar llibertat als afiliats per decidir si anaven o no a votar. El sindicat, malgrat no haver-se sumat a la revolta d'octubre del 1934 a Catalunya, n'havia patit igualment les conseqüències repressives amb militants detinguts, sindicats clausurats o censura de publicacions. Retornar a un govern liderat per partits d'esquerres va permetre a la CNT tornar a funcionar amb normalitat i començar a preocupar-se pels rumors, que no paraven de créixer, sobre un possible aixecament militar.

Segons Joan Sans i Sicart, en el congrés celebrat el maig del 1936 a Saragossa, el grup *Nosotros* va explicar que mitjançant uns contactes militars s'havien assabentat que el cop d'estat era imminent.²¹ Aquesta informació va propiciar l'acord de començar a buscar armes i organitzar un pla per aturar l'aixecament militar. Els anarquistes tenien clar que si es produïa un alçament el combatrien per no permetre la instauració d'una dictadura feixista tal com havia passat en altres països europeus com Alemanya. Des de les pàgines de *Solidaridad Obrera* eren habituals els articles que parlaven sobre la dictadura nazi explicant com el capitalisme se servia del feixisme per mantenir-se, i el mes de febrer, pocs dies abans de les eleccions, el comitè nacional de la CNT ja havia fet públic un manifest amb el títol «En pie de guerra el proletariado contra la conjura monárquica y fascista». En aquest manifest el comitè nacional exposava que, tot i que no defensaven la República, posarien totes les forces a disposició per derrotar el feixisme i aconsellava arribar a una «intel·ligència» amb totes les forces anti-feixistes per aconseguir-ho. També ressaltava, però, que «abriendo alguien las hostilidades en serio, la democracia sucumbirá entre dos fuegos por inactual y descolocada en el terreno de la lucha. O fascismo o revolución social. Vencer a aquél es obligación de todo el proletariado y de los amantes de la libertad, con

19. EALHMAN, *La lucha por Barcelona. Clase, cultura y conflicto 1898-1937*.

20. ENRIC UCELAY DA-CAL, «Los 'malos de la película': las Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català y la problemática de un 'fascismo catalán'», *Ayer*, 59 (2005).

21. JOAN SANS I SICART, *El día de las sirenas. El triunfo anarquista del 19 de julio de 1936*, Lleida, Pagès Editors, 2010.

las armas en la mano; que la revolución sea social y libertaria debe ser la más profunda preocupación de los confederados. De nuestra inteligencia, unidad de pensamiento y de acción depende que seamos los inspiradores más autorizados de las masas.»²² Altres titulars apareguts a *Solidaridad Obrera* els dies previs a l'aixecament reforçaven aquesta idea, com el que va aparèixer a la portada de la publicació el 17 de juliol, el mateix dia que s'iniciava el cop d'estat a Melilla, i que deia: «Solo haciendo la revolución social se aplastará al fascismo.»²³

Així doncs, és clar, com també destaca Just Cases en el seu estudi sobre els fets de juliol a Barcelona, que els anarcosindicalistes van preparar un pla per aturar el cop d'estat que va estar precedit per tot un seguit de mesures per tal de conèixer les intencions dels colpistes i poder tenir les armes necessàries i altres mitjans per fer-los front.²⁴ Pel que fa a la informació, segons el que relaten alguns testimonis, els cenetistes vigilaven les casernes des de setmanes abans no només des del carrer, sinó també des de dins, des d'on rebien notícies dels «comitès antimilitaristes», formats per soldats membres del sindicat. Pocs dies abans, alguns militants de les Joventuts Llibertàries, com Abel Paz,²⁵ recordaven haver dormit als ateneus o en altres centres de trobada en espera d'entrar en acció. Els anarquistes, a més, disposaven de la preparació sostinguda durant els anys de la República dels «comitès de defensa confederal» que, escampats a tots els barris de Barcelona, servien de base per articular la resistència. Només els calia poder armar tots els obrers disposats a entrar en combat. Tot i que el sindicat havia aconseguit algunes armes, eren insuficients i, malgrat que es va establir, com destaca Abad de Santillán, un comitè d'enllaç amb la Generalitat, el Govern es va negar a repartir armes als anarquistes. Davant d'aquesta negativa, el 17 de juliol la CNT va assaltar les armeries del port de Barcelona i el 18 de juliol van desarmar els serenos de la ciutat. El sindicat del transport també va requisar cotxes, que es van posar a disposició de la defensa, però la Generalitat va ordenar als guàrdies d'assalt que intentessin recuperar les armes en poder de la CNT.²⁶

El pla articular per la CNT-FAI consistia a aprofitar la seva experiència i entrenament en la lluita urbana en oposició a les tàctiques més clàssiques que se suposava que utilitzarien els militars. Havien d'aprofitar l'avantatge que els donava el coneixement de la ciutat i la seva presència als barris; per aquest motiu en cap cas es van plantejar assaltar les casernes, sinó ben al contrari: van esperar que els militars sortissin als carrers i s'allunyessin de les seves posicions. Com destaquen Just Cases i altres autors, un altre dels punts destacats del pla era evitar que civils afins al cop d'estat es poguessin sumar a la insurrecció, així com no tenir convocada cap vaga general per no aixecar sospites de la preparació de la resistència. El senyal d'avís acordat era el so de les sirenes de totes les fàbriques i dels vaixells del port, que havien de marcar l'inici de la defensa, per desconcertar els militars que avançaven pels carrers. Un dels objectius bàsics de l'operatiu

22. Manifest reproduït a SANS I SICART, *El día de las sirenas. El triunfo anarquista del 19 de julio de 1936*.

23. *Solidaridad Obrera*, 17 de juliol de 1936.

24. JUST CASES SORIANO, *Els fets de juliol de 1936 a Barcelona. Els protagonistes i les víctimes*. Barcelona, Editorial Base, 2017.

25. ABEL PAZ, *Chumberas y alacranes (Memorias 1921-1936)*, Barcelona, Ed. Ea, 1994. Vegeu també: FABIÁN MORO, *Las Juventudes Libertarias en España: análisis espectral*. Drancy, Edición CNT, 1970.

26. DIEGO ABAD DE SANTILLÁN, *¿Por qué perdimos la guerra?*, Barcelona, Plaza & Janés, 1977.

va ser assolir el control de la Rambla per impedir la unió entre les tropes que es trobaven a plaça de Catalunya i les que eren a la Capitania, així com aplegar el màxim nombre de combatents sense armes possible a la caserna de Sant Andreu per aconseguir l'armament que hi havia a l'interior. Una altra prioritat era obtenir el control de les comunicacions, que es va concretar amb l'assalt a l'edifici de la Telefónica.²⁷ Així doncs, quan el 19 de juliol van començar a sonar les sirenes a Barcelona, els militants anarquistes estaven preparats per fer front a l'aixecament, però també és cert que, com assenyalen Josep Maria Solé i Sabaté i Joan Villarroya,²⁸ sense la intervenció de les forces de seguretat que es van mantenir fidels a la República i el pla d'actuació elaborat per Frederic Escofet, comissari d'Ordre Públic, i Vicenç Guarner, el seu cap de serveis, que va impedir que les tropes arribessin a punts neuràlgics de la ciutat, no s'hauria pogut aturar del tot el cop d'estat a Barcelona. Com coincideixen la majoria d'autors, va ser la combinació entre l'actuació dels guàrdies d'assalt, els mossos d'esquadra i a última hora la Guàrdia Civil, juntament amb la resistència obrera, que va aconseguir aturar als militars sollevats. En alguns punts, com la plaça de Catalunya, el protagonisme per haver frenat els militars se'l van endur les forces de seguretat, en d'altres, com al Paral·lel, l'actuació de les forces populars va ser imprescindible.

Segons la recerca feta per Just Cases a partir de l'estudi de la filiació de les víctimes i ferits en els combats del 19 de juliol, en el cas de Barcelona sembla demostrat que el protagonisme dins les forces antifeixistes que es van oposar al cop d'estat va ser dels anarquistes, seguits dels militants d'ERC, el POUM i la UGT. Com recull aquest autor, de les víctimes amb filiació coneguda, un 67,7% eren de la CNT o altres organitzacions anarquistes, així com un 69,7% dels ferits. Aquestes xifres contrasten amb el 17,2% de víctimes d'ERC, el 6,6% de la UGT i el 8,3% del POUM.²⁹ També cal tenir en compte que les víctimes anarquistes es troben repartides per tota la ciutat, ja que, com que hi havia més efectius, van participar en combats en diferents zones. El comitè d'enllaç de la CNT amb la Generalitat, format per Abad de Santillán, Joan Garcia i Oliver, Francisco Ascaso, Bonaventura Durruti i José Asens, s'havia compromès a lluitar amb la resta de forces antifeixistes per aturar el cop d'estat i així ho van fer. Algun d'ells, com Francisco Ascaso, fins i tot hi van deixar la vida, però quan els combats van acabar i es va evidenciar que els militars havien estat derrotats, el paper capdavanter que havien tingut els anarquistes en la resistència va propiciar que el poder real al carrer es trobés en mans de la CNT-FAI. Els «comitès de defensa» que s'havien organitzat a tots els barris es van transformar en «comitès revolucionaris» i, davant la situació d'excepcionalitat, van començar a assumir funcions de control de circulació i decomís de vehicles, avituallaments, ocupació d'edificis, control de sospitosos... La xarxa de comitès, que no només es limitava a la ciutat de Barcelona sinó que s'estenia a tots els pobles de Catalunya, gràcies a la implantació territorial que tenia la CNT en aquella època, va prendre el control de les fàbriques; en alguns municipis, el de la producció agrícola, dels serveis públics, dels

27. CASES, *Els fets de juliol de 1936 a Barcelona. Els protagonistes i les víctimes*.

28. JOSEP M. SOLÉ I SABATÉ I JOAN VILLARROYA, *La repressió a la rereguarda de Catalunya*, volum I, Barcelona, Edicions 62, 2003.

29. CASES, *Els fets de juliol de 1936 a Barcelona. Els protagonistes i les víctimes*.

transports, d'alguns llocs fronterers i del control de carreteres.³⁰ La consigna esgrimida pel Comitè Nacional de la CNT —«O feixisme. O revolució social»— semblava fer-se realitat; els militars havien estat derrotats i els obrers mobilitzats en la defensa seguien el pla d'implementar el comunisme llibertari.

Entre el 19 i el 20 de juliol, tot indicava que s'obria sense obstacles el camí cap a la revolució tan llargament esperada pels anarcosindicalistes, però la situació era més complexa. El Govern de la Generalitat continuava existint, així com el Govern central de Madrid i els ajuntaments. A més, el cop d'estat havia fracassat a Catalunya i altres zones de l'estat, com el País Basc, València o Madrid, però havia triomfat a bona part d'Andalusia, Galícia o Saragossa, fet que convertia la insurrecció militar en una guerra civil. El 20 de juliol al migdia, la Federació Local de Barcelona de la CNT va celebrar una assemblea a la Casa Cambó, que havia estat confiscada pel comitè regional. Es va analitzar la situació, es va discutir què calia fer i es va decidir assistir a l'entrevista que havia proposat Lluís Companys per a aquella mateixa tarda.³¹ En aquesta trobada, que Joan Garcia i Oliver reproduïx al seu llibre de memòries, el president va ser molt hàbil. Els enfrontaments entre el Govern i els anarquistes havien estat continuats durant els anys de la República i sabia que en aquells moments la CNT-FAI tenia el control dels carrers. Companys va reconèixer a Bonaventura Durruti, Joan Garcia i Oliver, José Asens i Aurelio Fernández que eren els amos de la situació, es va posar a la seva disposició i va lamentar les persecucions injustes de què havien estat víctimes els anarquistes els anys anteriors. Estaven preparats, però, per prendre el poder en aquelles circumstàncies? Tenien prou força per fer la revolució i fer front a la guerra? El president els va dir que estava disposat a marxar a casa, però també els va proposar la fórmula de crear un organisme en què participessin totes les forces antifeixistes que s'ocupés de dirigir Catalunya.³²

El 21 de juliol es va celebrar un ple de locals i comarcals de la CNT en què es va discutir si s'acceptava aquesta oferta o es preferia l'opció d'intentar «aconseguir-ho tot»³³ i es decidia tirar endavant la revolució social. Segons Abel Paz, la decisió ja estava presa abans del ple i la militància simplement la va acceptar com a fet consumat,³⁴ però altres autors expliquen que la majoria de delegacions van optar per no imposar una revolució anarquista i sumar forces amb la resta d'organitzacions antifeixistes. Joan Garcia i Oliver opinava el contrari, però en el ple només va trobar el suport de la comarcal del Baix Llobregat. Segons Termes, el dia 23 de juliol Garcia i Oliver va fer un darrer intent «d'anar a totes» i va proposar en una reunió del grup anarquista Nosotros utilitzar les primeres milícies que havien de sortir de Barcelona per prendre el poder, però Bonaventura Durruti no va estar d'acord amb aquesta proposta perquè la decisió ja havia estat presa.³⁵ El 21 de juliol al vespre es va formar el Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya (CCMA), format per tres membres d'ERC, tres

30. Josep A. POZO GONZÁLEZ, *Poder legal y poder real en la Cataluña revolucionaria de 1936*. Sevilla, Espuela de Plata, 2012.

31. TERMES, *Història del moviment anarquista a Espanya (1870-1980)*.

32. GARCÍA OLIVER, *El eco de los pasos*.

33. GARCÍA OLIVER, *op. cit*

34. Abel PAZ, *Viaje al pasado (1936-1939)*. Madrid, Fundación Anselmo Lorenzo, 2002.

35. TERMES, *Història del moviment anarquista a Espanya (1870-1980)*.

de la CNT, tres de la UGT, dos de la FAI, un de la Unió Socialista de Catalunya, un d'Acció Catalana, un de la Unió de Rabassaires i un del POUM. El nou organisme s'encarregaria, durant els primers mesos de guerra, de governar Catalunya, tot i que continuava existint formalment la Generalitat, que de moment quedava en un segon pla per guanyar temps. Respecte als ajuntaments es va reproduir la mateixa situació: van continuar existint malgrat que el poder real als pobles l'exercien els comitès locals. Es va crear, doncs, una situació de «doble poder» que durant l'estiu encara va estar dominada pels anarcosindicalistes i que la Generalitat va continuar intentant ordenar legalment.³⁶ Un exemple clar va ser la creació, l'agost del 1936, del Consell d'Economia, encarregat de redactar el Decret de collectivitzacions que posava per escrit el que era una realitat a la major part de fàbriques.

Aquell estiu, Barcelona es va convertir en l'epicentre de la transformació revolucionària. Havia estat el símbol de la resistència antifeixista i de l'autoorganització dels comitès, així com l'escenari dels grans combats i de les desfilades de les primeres columnes de milicians voluntaris que a finals de juliol van començar a sortir cap al front d'Aragó. Com han descrit diversos testimonis, la ciutat va canviar totalment l'estètica i va esdevenir la ciutat dels obrers, amb cotxes i transports públics pintats amb l'anagrama dels sindicats, edificis emblemàtics de la burgesia o l'església confiscats i reconvertits en ateneus, menjadors col·lectius o, en el cas del Seminari Conciliar del carrer de la Diputació, en universitat popular. L'estètica i el llenguatge també van canviar en una ciutat on la majoria d'esglésies van cremar aquell estiu i la religió va ser abolida seguint l'ideari que l'Església havia estat còmplice del poder i dels greuges que havien patit les classes populars durant segles. Molts propietaris de fàbriques, dirigents de partits de dretes i religiosos van haver de fugir o amagar-se per por de les represàlies, que es van materialitzar en els anomenats *cotxes fantasma*, que s'emportaven els sospitosos de ser enemics de la revolució a fer «passejos» dels quals no tornaven mai més. L'odi acumulat contra empresaris, polítics i representants de l'Església era molt gran i, malgrat els esforços per intentar controlar la situació, durant els primers mesos hi va haver molts detinguts i ajusticiats pel fet de ser presumptament simpatitzants o col·laboradors del cop d'estat. Al bisbat de Barcelona van ser assassinats un total de 277 religiosos, i es van enderrocar o cremar 112 edificis a Barcelona.³⁷

El mes de setembre del 1936, però, la revolució iniciaria un camí que en marcaria la fi. Aquell mes es va dissoldre el Comitè Central de Milícies Antifeixistes, que va ser substituït per un nou govern de la Generalitat en què també van participar els anarquistes. A la resta del territori es va tornar a reproduir el mateix esquema i els anarcosindicalistes també van entrar a formar part dels ajuntaments, mentre que els comitès locals es van dissoldre. Al mes d'octubre es publicaria el decret de militarització de les columnes de milicians voluntaris i es va començar a formar el denominat *exèrcit de Catalunya*, que no es concretaria fins a uns mesos més tard per la forta oposició d'alguns sectors anarquistes.

36. POZO, *Poder legal y poder real en la Cataluña revolucionaria de 1936*.

37. Dades recollides per Jordi Barra a l'exposició del memorial democràtic *Víctimes 1936-1945*.

Aquestes veus crítiques, però, de mica en mica van anar quedant marginades en pro d'una estratègia «circumstancialista» per part de la CNT-FAI, que, davant la situació de guerra, va optar per col·laborar no només amb el Govern de la Generalitat, sinó també amb el Govern central quan el mes de novembre del 1936 hi van entrar com a ministres Joan Garcia i Oliver, Joan Peiró, Frederica Montseny i Juan López Sánchez. Malgrat que l'estètica revolucionària va continuar, semblava imposar-se l'opinió que primer calia guanyar la guerra i després fer la revolució, enfront dels que pensaven que guerra i revolució havien de ser dues cares de la mateixa lluita. L'enfrontament final entre aquestes dues visions es produiria a Barcelona durant els Fets de Maig del 1937.³⁸ L'intent de prendre el control de l'edifici de la Telefónica a la CNT va encendre la guspira dels sectors més crítics de l'anarquisme i del POUM, que es van enfrontar amb el Govern de la Generalitat i el PSUC. Els líders anarquistes al Govern de Madrid van cridar a la calma i a abandonar les barricades. Alguns d'ells, com Garcia i Oliver, durant la República havien estat membres destacats del sector faista i partidaris d'anar a totes el juliol del 1936. El maig de 1937, però, el desgast dels anarcosindicalistes era evident i la revolució obrera que s'havia iniciat a Barcelona no feia ni un any començava a morir en els mateixos carrers que l'havien vist néixer. La repressió posterior als Fets de Maig, amb la detenció i assassinat de militants anarquistes i la clausura de locals, marcaria el canvi dels contrapesos del poder que al final de la guerra ja havia canviat de mans. Les fotografies dels primers dies començaven a esvaïr-se, molts dels seus protagonistes ja havien mort al front i la revolució de mica en mica es va apagar, igual que el moviment anarcosindicalista que l'havia fet possible.

38. Ferran GALLEGU, *Barcelona, mayo de 1937. La crisis del antifascismo en Cataluña*. Barcelona, Debolsillo, 2008.

